

Asia: VN/238/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi elatustukilain, lapsen elatuksesta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain muuttamisesta

Elatustukilaki

Ovatko elatustukilain 11–12 §:t perusteluineen selkeät?

Elatustuen hakemista ja hyvinvointialueen lausuntoa koskevat pykälät ovat selkeät.

Onko elatustukilain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Elatusvelvollisen toimintavelvollisuutta elatusavun määrän tarkistamiseksi tilanteessa, jossa elatustukea on myönnetty puutteellisen elatuskyvyn perusteella ja jossa elatuskyky on sittemmin parantunut, käsittelevä pykälä ei Monimuotoiset perheet -verkoston mielestä ole tarpeeksi selkeä.

Esitysluonnoksessa veloitetaan elatusvelvollista vanhempaa ryhtymään toimiin elatusavun korotustarvetta selvittävän menettelyn käynnistämiseksi tilanteissa, joissa hänen olosuhteissaan on tapahtunut pidempiaikaiseksi arvioitavia elatuskykyä parantavia muutoksia. Verkosto peräänkuuluttaa tämän veloitteen osalta vielä selkeämpiä mittareita, joiden avulla sekä elatusvelvollinen itse että viranomainen voi luotettavasti arvioida veloitteen realisoitumisajankohtaa. Mittarit voitaisiin sitoa elatusapulaskuriin, joka vuonna 2023 päivitettiin sopimaan paremmin myös vuoroasumistilanteisiin. Verkosto pitää tärkeänä, että päivitetty laskuri olisi kaikkien perheoikeudellisten ammattilaisten käytössä ja myös perheiden tiedossa.

Verkosto tunnistaa myös riskin sille, ettei elatusvelvollisella ole motivaatiota tehdä aloite asiassa, joka johtaa siihen, että hänen maksutaakkansa kasvaa. Esitysluonnos ei sisällä veloitteen toteutumisen tueksi sanktioita, joten se jää toiveiden tasolle. Verkosto suhtautuukin kriittisesti siihen, missä määrin on realistista odottaa, että lapsen oikeus riittävään elatukseen ja tavoitellut kustannussäästöt toteutuvat nyt esitetyllä pykälämuotoilulla, ilman, että veloitetta sanktoidaan.

Verkosto tekee myöhemmin tässä lausunnossa ehdotuksen lapsen elatusapuun kolmen vuoden välein tehtävistä viranomaisaloitteisista määräaikaistarkistuksista, jotka yhdessä 36 §:ssä säädettyä Kansaneläkelaitoksen tietojenluovutusoikeuden (verkoston esitys: velvollisuuden) kanssa toteuttavat verkoston mielestä 13 a §:n tavoitetta paremmin kuin elatusvelvolliselle esitetty toimintavelvoite.

Onko elatustukilain 34 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Kansaneläkelaitoksen ja tämän lain mukaisella muutoksenhakuelimelle säädettyvät tiedonsaantioikeudet ovat selkeät. Verkosto kannattaa viranomaisille annettavaa riittävää tiedonsaantioikeutta sen varmistamiseksi, että lapsen oikeus riittävään elatukseen turvataan viranomaisaloitteisesti.

Onko elatustukilain 36 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Laki lapsen elatuksesta

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 8 d §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Hyvinvointialueen oikeus saada tietoja Verohallinnolta on selkeästi muotoiltu. Verkosto kannattaa sitä, että hyvinvointialue saa ja hankkii tarvittavat tiedot lapsen riittävän elatuksen varmistamiseksi. Verkosto pitää tärkeänä, että nyt esitetty uusi tiedonsaantioikeus otetaan laajasti hyvinvointialueilla käyttöön silloin, kun luotettavia tietoja ei saada elatusvelvollisilta, ja että tämä muuttuu rutiiniksi. Näin kenenkään lapsen oikeus riittävään elatukseen ei jää elatusvelvollisten yhteistyökyvystä kiinni.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Hyvinvointialueen kanneoikeutta avaava pykälä on selkeä ja kannustaa nykylainsäädäntöä vahvemmin hyvinvointialueita tarttumaan tähän mahdollisuuteen varmistaa lapsen näkökulmasta riittävä ja toisaalta elatusvelvollisen elatuskyvyn kannalta kohtuullinen elatusapu. Koska nykylainsäädännön mahdollistama kanneoikeus on alikäytetty, verkosto katsoo, että pykälän muuttamisen lisäksi tarvitaan ohjausta ja neuvontaa, jotta kanneoikeutta hyödynnetään silloin, kun sen edellytykset täyttyvät.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 b §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Pykälä, joka koskee hyvinvointialueen velvollisuutta ryhtyä toimenpiteisiin Kansaneläkelaitokselta saatujen tietojen perusteella, on selkeästi muotoiltu. Verkosto kiittää pykälän velvoittavaa muotoa ja viranomaisaloitteisuutta.

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 17 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen tehtävä elatusapulomakkeiden vahvistajana on selkeästi muotoiltu.

Lapsen elatuksesta annetun lain mukaan elatusavun suuruus määritellään lapsen yksilöllisen elatuksen tarpeen perusteella, mutta vanhemmat vastaavat lapsensa elatuksesta kykynsä mukaan. Hallituksen esitykseen liittyvän palautteen ohella palautetta toivotaan myös kysymykseen siitä, tulisiko säätää

vanhempien vahvemmassa velvoitteesta arvioida lapsen elatuksen tarvetta ja omaa elatuskykyään säännöllisesti, sekä, tähän liittyen, vanhemman velvollisuudesta ryhtyä toimiin elatusavun määrän tarkistamiseksi, jos tarve tarkistamiseen ilmenee. Jos kyllä, niin miten asiasta tulisi säätää?

Elatusapu ja siitä sopiminen tarjoaa pahimmillaan yhden mahdollisuuden eron jälkeiseen taloudelliseen väkivaltaan (STM:n raportteja ja muistioita 2025:12, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0>). Verkosto katsoo, että viranomaisaloitteinen ja -ohjattu elatussopimuksen muuttamisen prosessi on omiaan vähentämään vanhempien välisiä ristiriitoja ja taloudellista väkivaltaa verrattuna tilanteeseen, jossa vastuu sopimuksen uusimisesta lepää vanhempien itsensä harteilla. Tämä on erittäin tärkeää sekä lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin että sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta. Vaikka tilanteeseen ei liittyisi väkivaltaa tai sen uhkaa, vanhemmat saattavat välttää tekemästä aloitetta elatussopimuksen muuttamiseksi, koska pelkäävät sen järkyttävän yhteistyövanhemmuuden herkkää tasapainoa. Tuloksena on elatusvastuun epätasainen jakautuminen, lapsen mahdollisesti riittämätön elatus ja lisääntynyt tarve esimerkiksi toimeentulotuelle lapsen lähivanhemman taloudessa. Julkisella vallalla on viime kädessä vastuu siitä, että lapsen oikeus riittävään elatukseen toteutuu.

Yllä todettuun nojaten verkosto katsoo, että vanhempien vahvempaan aloitteellisuuteen velvoittamisen sijaan lainsäädäntöä tulisi viedä suuntaan, jossa hyvinvointialueille säädetään velvoite määräajoin tarkistaa elatusvelvollisten elatuskyky ja lapsen elatuksen tarve. Verkosto ehdottaa, että nämä viranomaisaloitteiset tarkistukset tehtäisiin kolmen vuoden välein. Kolme vuotta on sellainen aika, jonka kuluessa lapsen tarpeet ehtivät kasvun myötä muuttua, kuten myös elatusvelvollisten tilanteet. Tulojen muutosten lisäksi myös menojen oleelliset muutokset tulisi huomioida määräaikaistarkistuksissa. Laissa tulee selkeästi määritellä viranomaisen vastuu ja viranomaiselta tulee lähteä jämäkkä viesti vanhemmille lapsen oikeudesta riittävään elatukseen ja kutsu asiasta sopimiseen tai sopimuksen päivitykseen. Sopimusta tehtäessä elatusta, lapsen tosiasiallisten kulujen jakautumista vanhempien välillä, vuoroasumista jne. tulee katsoa kokonaisuutena.

Määräaikaisiin sopimuksiin tulee myös verkoston mielestä varmistaa mekanismi, joka ehkäisee katkokset elatuksen maksussa sopimusten uusimisen välissä tai mahdollisten oikeudenkäyntien takia. Jos toinen elatusvelvollinen ei suostu määräaikaistarkistukseen, se ei saa johtaa siihen, että elatusvelvollisuus raukeaa. Edellisen elatussopimuksen tai -päätyksen tulee aina olla voimassa, kunnes seuraava saadaan voimaan tai lapsi täysi-ikäistyy. Määräaikaistarkistusten lisäksi tarvitaan verkoston mielestä mekanismi, joka poistaa mahdollisuuden pitkittää ensimmäisen elatussopimuksen tekemistä vanhempien erotessa. Lapsen oikeus riittävään elatukseen tulee toteutua katkeamattomana.

Tulojen, menojen ja muiden elatusvelvollisten tilanteissa tapahtuvien muutosten huomioivien määräaikaistarkistusten lisäksi verkosto esittää, että elatustuen laskemisessa huomioitaisiin kokonaisvaltaisemmin lapsen ikä ja erityistarpeet. Tämä voitaisiin toteuttaa lisäämällä oikeusministeriön elatusapuohjeeseen automaattiset korotukset esimerkiksi 7- ja 13-vuotissyntymäpäivinä, sillä jokaisen lapsen elatuksen tarve kasvaa iän myötä. Tämän kaltainen ikäporrastus on esitysluonnoksen mukaan käytössä Ruotsissa.

Elatuksesta huolehtiminen on osa lapsen ja vanhemman välistä ihmissuhdetta. Jos vanhempi saa olla aktiivisesti mukana lapsen elämässä, hän todennäköisemmin kantaa taloudellista vastuuta lapsesta maksukykynsä mukaan. Perhe- ja eropalveluissa on siis tärkeä tukea eron jälkeistä vanhemmuutta sekä lapsen ja vanhemman läheisen suhteen pysyvyyttä. Vanhempia on autettava ymmärtämään taloudellisen vastuun velvoittavuus ja merkitys. Tämä on verkoston mielestä kestävin tapa pitkällä aikavälillä huolehtia siitä, että vanhemmat ymmärtävät ja kantavat vastuunsa lastensa elatuksesta. Verkosto on vakuuttunut siitä, että viranomaisaloitteisiin määräaikaistarkistuksiin ja ensimmäisen elatusavun sopimustilaisuuteen totuttaisiin ajan myötä niin, että niitä alettaisiin pitää normaalina ja itsestään selvänä asiana samaan tapaan kuin isien perhevapaiden käyttö on kasvanut silloin, kun isille korvamerkittyjä vapaita on lisätty.

Tulotietojärjestelmästä annettu laki

Onko tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

Hyvinvointialueen tiedonsaantioikeutta koskeva pykälä ja sen perustelut ovat selkeät. Verkosto pitää tärkeänä sitä, että hyvinvointialueelle säädetään oikeus niihin tietoihin, joita se tarvitsee lapsen riittävän elatuksen varmistamiseksi.

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne esityksen vaikutusarvioinneista.

Verkoston mielestä vaikutusarvioinnit kuvastavat hyvin sitä, mihin esitysluonnoksen mukaisen lainsäädännön toteuttaminen käytännössä voisi johtaa. Verkosto pitää erittäin tärkeänä, että esityksen myötä kasvatetaan viranomaisvastuuta lapsen riittävän elatuksen varmistamiseksi, mutta samalla vanhempien elatuskykyä vastaavan elatusavun asettamiseksi. Kuten arvioinnissa todetaan, voi viranomaisaloitteinen elatusavun selvittämisen ja edistämisen prosessi vähentää vanhempien välisiä ristiriitoja, jotka liittyvät elatuksesta sopimiseen. Jotta elatusavusta sopiminen ei kasvattaisi vanhempien välisiä ristiriitoja, verkosto pitää tärkeänä sitä, että elatusapujärjestelmää kehitetään viranomaisaloitteisiin perustuen. Näin turvataan parhaiten lapsen oikeus riittävään elatukseen ja samalla mahdollisimman rauhallisiin kasvuoloihin.

Onko teillä täydennettävää esityksen nykytilan kuvaukseen tai muuhun tekstiin?

Ei.

Muut kommenttinne koskien esitystä.

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi elatustukilain, lapsen elatuksesta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain muuttamisesta.

Verkosto lähtee tarkastelussaan jokaisen lapsen oikeudesta riittävään elatukseen, samalla tiedostaen, että luonnos hallituksen esitykseksi tähtää valtion elatustukimenojen säästöihin. Jotta säästöt eivät heikentäisi lasten tosiasiallista elatusta, on samalla tärkeää varmistaa viranomaisille

riittävät velvollisuudet ja mahdollisuudet toimia lapsen elatusoikeuden toteutumiseksi. Nyt lausunnoilla oleva esitys vie verkoston mielestä kehitystä oikeaan suuntaan, mutta jättää sääntelyyn myös paikoin parantamisen varaa.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi todetaan, että lapsen elatusta turvataan muista järjestelmistä, kuten lapsilisä ja elatustuki. Verkosto haluaa muistuttaa, ettei elatustuen nykytaso ole riittävä, jos sen tehtäväksi annetaan yhdessä lapsilisän kanssa kompensoida elatusvelvollisten etuuksista poistettuja lapsikorotuksia. Työttömyysturvan lapsikorotukset olivat tasoltaan 130–240 euroa kuukaudessa lasten määrästä riippuen, eli merkittävä osan työttömän elatusvelvollisen toimeentuloa. Lapsilisään tehdyt korotukset 1.1. ja 1.4.2024 alkaen olivat tasoltaan 5–26 euroa lasta kohden, eli huomattavasti pienempiä. Elatustuki on noussut elinkustannusindeksin mukaan, mutta mitään varsinaista kertakorotusta, joka kompensoisi työttömyysturvan lapsikorotusten poistoa, ei ole elatustukeen tehty. Valmistellusta yleistuesta puuttuu siis lapsikorotus ja heikennysten yhtenä perusteena on toimeentulon turvaaminen elatustuella. Tämän valossa elatustuen olisi oltava tasoltaan sellainen, että se tosiasiaa turvaa toimeentulon. Samalla on myös huomioitava, ettei elatustuki tavoita kaikkia yleistuen piirissä olevia.

Yksi tapa parantaa heikoimmassa asemassa olevien elatusapua ja/tai -tukea saavien perheiden taloudellista tilannetta olisi säätää elatusapua ja -tukea huomiotta jätettäväksi tulonlähteiksi toimeentulotuen tulolaskennassa. Tällä hetkellä nämä huomioidaan tulona, mikä tarkoittaa, etteivät ne tasostaan riippumatta paranna toimeentulotukea saavan lapsiperhetalouden tilannetta.

Nyt lausuttavana olevaa luonnosta valmistelleen työryhmän kuulemistilaisuudessa hyvinvointialueiden edustajat ilmaisivat kaipaavansa enemmän selkeyttä velvoitteisiinsa ja tarkempaa sääntelyä ja ohjeistusta, jotta lasten ja perheiden oikeudet toteutuisivat yhdenvertaisesti ympäri maata ja työntekijästä riippumatta. Tämä pätee esimerkiksi elatuslain 13 a §:n mukaiseen hyvinvointialueiden oikeuteen nostaa lapsen puolesta kanteen hänen elatusapu-oikeutensa toteutumiseksi. Verkosto haluaa kannustaa lainsäätäjää ja ministeriötä varmistamaan, että hyvinvointialueet nykyistä paremmin käyttävät kanneoikeuttaan silloin, kun se on tarpeen, jotta lapsen oikeus riittävään elatukseen turvataan. Myös vanhemmat tarvitsevat enemmän tietoa kanneoikeudesta.

Verkosto pitää sähköisen asioinnin ja lastenvalvojien etätapaamisten mahdollistamista erittäin tärkeänä. Sen avulla esimerkiksi verkoston esittämät kolmen vuoden välein tehtävät määräaikaistarkistukset elatusapuun voivat jopa säästää lastenvalvojien resursseja verrattuna nykytilanteeseen. Lopuksi verkosto haluaa alleviivata hyvinvointialueiden perheoikeudellisten palveluiden riittävien resurssien turvaamisen tärkeyttä, jotta ne pystyvät palvelemaan perheitä ilman tarpeettomia viiveitä ja näin takaamaan lasten katkeamattoman elatuksen ja mahdollisimman hyvät reunaehdot lasten ja vanhempien välisten yhteyksien säilymiselle vanhempien erosta huolimatta.

Yleisesti verkosto peräänkuuluttaa tiedon lisäämistä lapsen oikeudesta elatusapuun ja mahdollisesti elatustukeen. Tiedon puutetta on ilmennyt esimerkiksi lähivanhemmille suunnatussa kyselyssä (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:22, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-274-9>). Verkosto ehdottaa, että perheitä tiedotettaisiin elatusavusta ja -tuesta sekä siitä, missä tilanteissa ja miten niitä voi hakea ainakin perheiden palveluiden ja perheitä kattavasti tavoittavien lapsilisäpäätösten yhteydessä.

Vuoroasuvien lasten perheiden tilannetta parantaisi lapsen vuoroasumisen tunnistaminen ja tunnustamisen mahdollistava lainsäädäntö, esimerkiksi kotikuntalaki. Verkosto näkee, että Suomeen tarvittaisiin myös perheoikeudellisia tuomaristoja turvaamaan riittävä osaaminen ja siten myös lasten ja perheiden välinen yhdenvertaisuus.

Muuna lapsiperheiden sosiaaliturvaan liittyvänä ja elatusapuun ja siten -tukeen heijastuvana asiana verkosto näkee, että tulisi selvittää 17-vuotiaiden toimeentulomahdollisuuksia, esimerkiksi lapsilisän jatkamista 18-vuotispäivään asti. Samassa yhteydessä on selvitettävä tällaisen pidennyksen vaikutuksia nyt opintotukea saaviin 17-vuotiaisiin. Tavoitteena tulee olla, ettei minkään nuorten ryhmän taloudellinen asema heikkene (esim. nyt opintotukeen oikeutetut) ja että samalla päästään eroon järjestelmän luomasta tarpeesta muuttaa elatussopimuksia lapsuuden viimeistä vuotta varten. Vaikka tämän toimenpiteen pääasiallinen tavoite on nuorten toimeentuloturvan selkiyttäminen vastaamaan myös pidentynyttä oppivelvollisuutta, se vähentäisi todennäköisesti tehokkaasti myös tarvetta muuttaa elatussopimuksia lapsen viimeiselle vuodelle alaikäisenä ja säästäisi näin hyvinvointialueiden ja käräjäoikeuksien resursseja.

Lindqvist Sofia
Monimuotoiset perheet -verkosto